

SPRÅKSPOR

PLAN FOR SPRÅKARBEID I KRISTIANSUNDSBARNEHAGEN OG KRISTIANSUNDSSKOLEN

KOMPETANSE- UTVIKLING

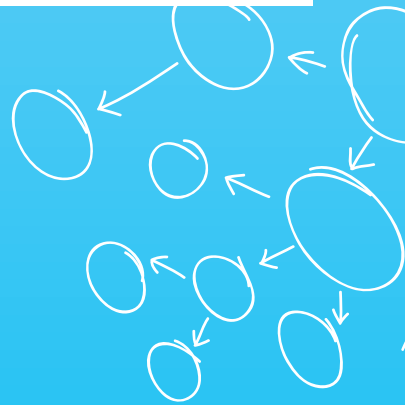
De voksnes bevissthet,
kunnskap, forståelse,
ferdigheter og
holdninger

SYSTEMARBEID

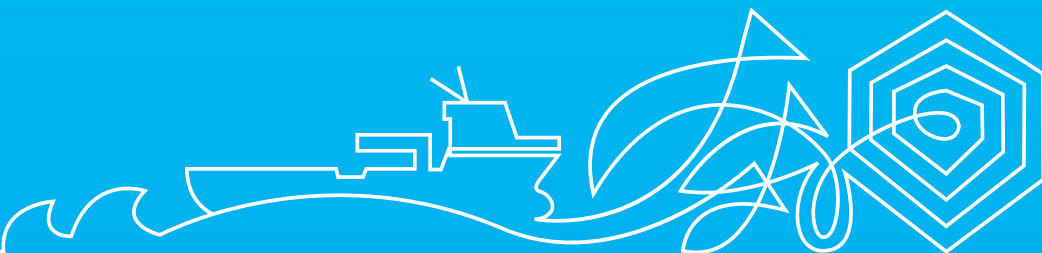
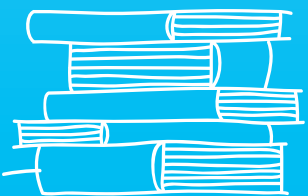
Planer, gjennomføring,
kvalitetsutvikling,
evaluering

PROSESMÅL LÆRINGSMÅL

↓
LÆRINGS-
AKTIVITETER

A

INNLEDNING

En felles overordnet språkplan for alle barnehagene og skolene i Kristiansund skal sikre sammenheng fra lovverk og nasjonale planer, via lokale styringsdokumenter og lokale planer til praksisen i den enkelte barnehage og skole. Vi har gitt planen navnet «SPRÅKSPOR» for å understreke sammenhengen med kommunens styringsdokumenter «SPOR» og «SMÅSPOR». Disse har tre gjennomgående satsingsområder, språklig kompetanse, sosial kompetanse og god fysisk og psykisk helse.

Formålet med denne type styringsdokumenter er å synliggjøre helhet og sammenheng i lærings- og utviklingsarbeidet for barnet. Tidlig innsats og stadig fokus på kvalitetsheving gjennom hele opplæringsløpet er nøkkelen til et utdanningssystem som bidrar til sosial utjevning. «SPRÅKSPOR» bygger opp under målsettingene satt i satsingsområde språklig kompetanse, og er forpliktende for alle kommunale og private barnehager og grunnskolen i Kristiansund. Det er ledelsen som har ansvaret for å sikre at egne planer svarer til målene i språkplanen, og at det kontinuerlig jobbes for å nå planens målsettinger. Hensikten er å sikre en felles standard for kvalitet i språkopplæringen i Kristiansundsbarnehagen og Kristiansundsskolen. Dette gjennom et lokalt gjennomgående læreplanverk som setter fokus på styrking av barnets språklige kompetanse.

«SPRÅKSPOR» ferdigstilles våren 2015, og er gjeldende fra 1. august 2015. Det er satt en utprøvningsperiode på ett år. Planen skal jevnlig evalueres av kommunalsjef for skole og barnehage i samarbeid med barnehagene og skolene, første gjennomgående revidering gjøres i juni 2016.

OVERORDNET MÅL FOR SATSINGSOMRÅDE SPRÅKLIG KOMPETANSE:

Barnehage og skole skal bidra til at alle barn skal få tilegne seg så gode språklige forutsetninger som mulig, å ha et godt utgangspunkt for sosial mestring og livslang læring.

BARNEHAGE

SKOLE

Resultatmål barn

Arbeidsmål personalet

Kvalitetsstandard

- Barna viser god begrepsforståelse og har et variert ordforråd
- Barna bruker språket til å uttrykke følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter og skape positive relasjoner
- Barna har medvirkning på barnehagens språkmiljø
- Barn med minoritetsspråklig bakgrunn er trygge på eget morsmål, har lært seg norsk og er inkludert i fellesskapet
- Barna får et positivt forhold til litteratur, sanger, bilder og andre typer multimodale tekster
- Barna får et positivt forhold til egen barneskrift og bruker den til å uttrykke seg og formidle budskap

- De voksne...
- har felles forståelse av hva språklig kompetanse innebærer
 - er bevisste sine forbildefunksjoner i kommunikasjon med barna
 - har god kunnskap om det enkelte barns språklige utvikling
 - kartlegger, observerer og setter i gang tiltak når det er nødvendig
 - bruker barnehagens plan for språk- og begrepsutvikling aktivt
 - er godt kjent med metoden «Lær meg norsk før skolestart» og minoritetsspråklig veileder
 - bruker plan for overgang mellom barnehage og skole
 - tilbyr et rikt språkmiljø

- Systematisk språkopplæring gjennom hele løpet, og som bygger videre på barnehagens arbeid
- Arbeid med å styrke barnets språklige bevissthet ligger som grunnlag for all lese- og skriveopplæring i hele løpet
- Fokus på lesing, skriving og muntlige ferdigheter i alle fag
- Tidlig kartlegging for å avdekke styrker og utfordringer hos eleven
- Vurderingsforskriftens fire prinsipper som grunnlag for all læring
- Gjennomgående rutiner for overgang fra helsestasjon til barnehage, mellom barnehage og barnetrinn, mellom barnetrinn og ungdomstrinn og fra ungdomstrinn til videregående

SPRÅKSPOR er fundamentert på at språkmiljø er satt sammen av tre like viktige elementer, systemarbeid, kompetanseutvikling og læringsaktiviteter.

For områdene systemarbeid og kompetanseutvikling er det utarbeidet felles målsettinger og kjennetegn på god praksis for barnehage og skole.

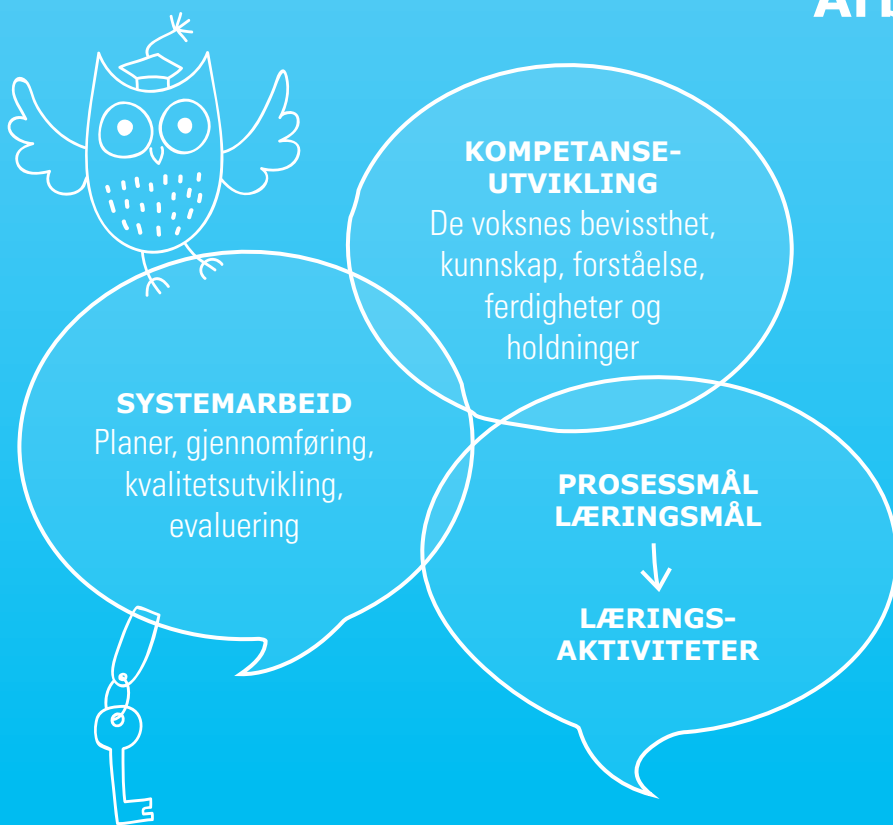
Når det gjelder læringsaktivitetene i barnehage er de knyttet opp til hovedområdene språkutvikling, språk i barnas lek, språkutviklende samtaler, bøkens verden og oppdagende skriving.

For skole er hovedområdene begynneropplæringen, å kunne lese, å kunne skrive og muntlige ferdigheter.

Planen digitaliseres og publiseres på felles digital læringsplattform, FRONTER. Slik blir planen et mer levende og dynamisk dokument, og vi får muligheten til å dele praksis og erfaringer mellom skolene og barnehagene.

Dette skjer i trinn to av arbeidet, skoleåret 2015/2016.

Arbeid for et godt språkmiljø må skje gjennom

Mål	Kjennetegn på måloppnåelse
SYSTEMARBEID	
<p>Systemarbeidet Ledelse i barnehage og skole sikrer systematisk og langsiktig arbeid med mål om å skape et godt språkmiljø.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Det er tydelig sammenheng mellom alle styrende planverk fra gjeldende lowverk, via rammeplan/læreplan og styringsdokumentene «SPOR» og «SMÅSPOR» ned til barnehagens årsplaner og skolens egne fagplaner • Barnehagens og skolens ledelse har ansvaret for å initiere og lede utviklingsprosesser fra initieringsfasen, via implementering til videreføring • Barnehagen og skolen har en egen språkveileder med oppgaver og ansvar i tråd med funksjonsbeskrivelsen for denne – språkveilederen er per definisjon først og fremst en veileder for sine kolleger • Språkveileder deltar i kommunens lærende nettverk for språkveiledere • Barnehagen og skolen er aktive deltakere og drivkrefter i sin klynge • Årlig vurderer og evaluerer barnehagens og skolens sitt pedagogiske språkarbeid, og iverksetter tiltak både for forbedring og bevaring på bakgrunn av vurderingen • Leder følger opp at målene i språkplanen ligger til grunn for læringsaktiviteter og praksis i barnehage og skole • Pedagogiske ledere har et spesielt ansvar for å veilede assistenter • Barnehagen og skolen har utarbeidet og implementert kjennetegn på god praksis for planens hovedområder • Systematisk observasjon av alle barns språklige kompetanse i barnehagen, og kartlegging gjennom hele skoleløpet – observasjoner og kartlegginger følges opp med gjennomgang av resultater og igangsetting av tiltak der det er nødvendig • Det er gode rutiner for opplæring og oppfølging av nyansatte, med spesielt fokus på språkveileders rolle som veileder for sine kolleger.
<p>Begrepsinnlæring De voksne har fokus på at alle barn lærer grunnleggende og universelle begrep i barnehagen, og sentrale ord/gloser og faguttrykk i skole.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Systematisk arbeid med ord og begrepsforståelse gjennom hele barnehage- og skoleløpet • Magne Nyborgs modell brukes i støtte for innlæring av universelle begrep i barnehagen og fram til og med 3. trinn • TRAS brukes som verktøy for kontinuerlig og systematisk observasjon av barns språkutvikling gjennom hele barnehageløpet.
<p>Barnehagen og skolen sikrer god språk- og begrepsinnlæring for barn med andre kommunikasjonsformer enn norsk muntlig språk.</p>	<p>For barnehagen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle barn med minoritetsspråklig bakgrunn deltar i språkgrupper minimum 2 ganger hver uke. • Språkpermen «Minoritetsspråklig veileder» danner grunnlaget for kontinuerlig arbeid for å øke den språklige kompetansen hos minoritetsspråklige barn <p>For skolen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle skoler følger rutiner i forbindelse med minoritetsspråklige elever som kommer til Kristiansund kommune/flytter til nærskolen sin.
LÆRING I ORGANISASJONEN	
<p>Kompetanseheving Barnehagen og skolen er lærende organisasjoner – og jobber systematisk og kontinuerlig med å styrke den samlede kompetansen i kollegiet.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Systematisk kompetanseutvikling gjennom bruk av fag- og forskningslitteratur, praksisutprøving, observasjon, refleksjon, kollegaveiledning og erfaringsutveksling • Ansatte har et fortolkningsfelleskap, det betyr f.eks at ansatte har en felles forståelse for viktige begrep knyttet til barns språkutvikling • Ledelsen sikrer at alle ansatte har den nødvendige kompetanse for arbeid med barn som har andre kommunikasjonsformer enn norsk muntlig språk, f.eks. alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)

Kristiansund kommune
I medvind uansett vær

SPRÅKSPOR

FOR BARNEHAGE

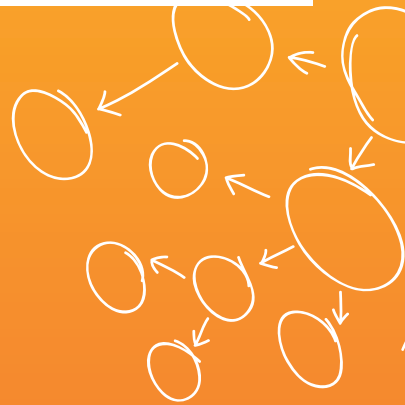
JEG KAN SI ORDET!

JEG KAN FORKLARE
ORDET!

JEG BRUKER ORDET!

SPRÅKSPOR HAR ET EGET ROM PÅ FRONTER!

INNLEDNING

Den som jobber i barnehagen skaper et godt språkmiljø gjennom at de:

- Har gode kunnskaper om og forståelse for språkutvikling hos barn
- Er gode rollemodeller for barna i norsk språk
- Bruker modellen «Lær meg norsk før skolestart» systematisk i arbeidet med minoritetsspråklige barn
- Vet hvordan relasjon, dialog og samspill mellom voksne og barn legger grunnlag for, og fremmer barns språkutvikling
- Jobber bevisst og systematisk med begrepsinnlæring
- Er aktive deltakere i barnas aktiviteter, opplevelser og lek for å fremme språkutvikling
- Stimulerer til rollelek og veileder barna underveis i leken
- Er nysgjerrige, undrer seg, tuller, tøyser, leker med rim, rytme, regler, ord og begreper, skaper nye fortellinger sammen med barna
- Bruker et aktivt språk i alle samtaler – mimikk, kroppsspråk og verbalspråk
- Utvider barnas språk og forståelse ved hjelp av understøttende språkstrategier
- Bruker ulike typer litteratur og tekster for å fremme barnas språkutvikling
- Jobber bevisst og systematisk med oppdagende skriving for å fremme barnets språkutvikling
- Bruker sang og musikk
- Anerkjenner barnets språklige initiativ og legger til rette for undring og utforskning av språket
- Setter i gang språktiltak når et barn trenger det
- Vet hvordan rommets organisering og tilgjengelig materiell fremmer språkmiljø
- Vet hvordan utemiljø og fysisk aktivitet fremmer språkutvikling
- Har en tett dialog med barnets foreldre/foresatte om enkeltbarnets språkutvikling

KILDE: «Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat», Utdanningsdirektoratet

Rammeplanen om språk:

- Barnehagen må ta utgangspunkt i barns egne uttrykksmåter. Personalet må lytte og prøve å tolke deres kroppsspråk og være observante i forhold til deres handlinger, estetiske uttrykk og etter hvert også deres verbale språk.
- Hvordan personalet møter barns uttrykk gjennom kropp, språk, følelser og sosiale relasjoner har betydning for deres læring.
- At voksne oppfatter og bekrefter barns uttrykk og samtidig setter ord på deres inntrykk og opplevelser, er av avgjørende betydning for videre utvikling av talespråket.
- Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser.
- Barn bruker ofte en mer fantasifull og kreativ kommunikasjon seg imellom enn sammen med voksne. En veksling mellom bruk av kropp, bevegelse og ord er en støtte for utviklingen av talespråket. I lek bruker barna ofte variert og komplisert tale.
- Felles opplevelser og aktiviteter gir unik mulighet for kommunikasjon mellom barn.
- Personalet er viktige som språklige forbilder. Samtaler, høytlesing og varierte aktiviteter som beskrevet under fagområdet kommunikasjon, språk og tekst vil være viktige sider ved barnehagens innhold.
- En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Det er viktig at barna blir forstått og får mulighet for å uttrykke seg. Barnehagen må støtte at barn bruker sitt morsmål og samtidig arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse.
- Morsmålet er viktig for opplevelse av egen identitet og mestring på mange områder.

KILDE: Kilde: «Rammeplan for barnehage», Utdanningsdirektoratet

Mål	Kjennetegn på god praksis
<p>Språkutvikling Barnehagens ansatte har kompetanse og praksis som støtter opp under alle elementer av barnets språkutvikling:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ordproduksjon • Språkforståelse • Språklig bevissthet • Uttale • Setningsproduksjon • Innlæring av tegn • Lære å bruke/forstå bilder og symbol • Samspill • Kommunikasjon • Oppmerksomhet 	<ul style="list-style-type: none"> • Ansatte vet hva en kan forvente av språkutviklingen ut fra barnets alder, og hvilke utfordringer som kan påvirke barns språkutvikling • Barnehagen har gode rutiner for bruk av TRAS til observasjon av barns språklige utvikling, diskuterer alltid observasjonene i team og setter inn tiltak ved behov • Alle barns språklige utvikling observeres systematisk og kontinuerlig. Observasjonene går som en naturlig del av praksis gjennom barnehageåret – og brukes ikke som en test av barnets ståsted ved et gitt tidspunkt. • Barnehagen har en tett og kontinuerlig dialog med barnets foresatte om dets språklige utvikling
<p>Språk i barnas lek Barnehagens ansatte er trygge på når og hvordan de kan gå inn i barnas lek for å bistå de barna som trenger det, og delta i barnas lek for å stimulere det verbale språket deres.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De voksne er oppmerksomme og bidrar til at alle barn får anledning til å delta og bruke språket sitt i forskjellige typer lek uavhengig av hvilken måte barnet kommuniserer på • De voksne legger til rette for lek som inviterer til bruk av språket og bidrar til mer språklig aktivitet der de ser at det er nødvendig • De voksne bruker bevisst rim, rytme og regler i både i lek, språkgrupper og samlingsstunder for å styrke barnas språklige bevissthet • De voksne bruker bevisst benevnning og oppfordrer barna til å bruke det muntlige språket aktivt
<p>Språkutviklende samtaler Barnehagen jobber systematisk for at barn skal tilegne seg språket gjennom språkutviklende samtaler og fortellinger</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Barnehagens ansatte vet at de spontane, uformelle samtaler er viktige som læringsarena • Alle barn får mulighet til å delta i godt tilrettelagte og organiserte hverdagssamtaler • Bevisst bruk av felles opplevelser som utgangspunkt for samtaler og tekstsaking • Den voksne benevner og setter ord på ting som omgir oss i hverdagen • De voksne legger til rette for aktiviteter som bidrar til å styrke barnets begrepslæring
<p>Bøkernes verden Barnehagen jobber systematisk for at barn skal tilegne seg språket gjennom bøker og språklig bearbeiding av innholdet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Alle barn får mulighet til å bli lest for hver dag • Barnehagen har et godt utvalg av bøker, og samarbeider med biblioteket for å ha god tilgang på litteratur for barna • Den voksne bruker alle bokens elementer (forfatter, tittel, omslag, tekst og illustrasjoner) i samtaler med barna • Den voksne vet at det å formidle godt krever forarbeid • Den voksne bruker bokens handling for å reflektere, fabulere og dikte videre sammen med barna • Bøker er alltid innenfor barnas rekkevidde • Barnehagen legger til rette for at barn også kan «trekke seg tilbake» for selv å bla i og lese i bøkene – gjerne i en lese-høre-se-krok hvor bøkene står i barnehøyde • Barn med annet morsmål enn norsk, tegn og ASK får tilgang til bøker på eget språk/kommunikasjonsform
<p>Oppdagende skrivning Barnehagen jobber systematisk for at barn skal tilegne seg språket gjennom aktivt arbeid med barneskrift</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Den voksne vet at oppdagende skrivning er en vei inn i lesingen • Barna får eksperimentere med skrivning • Skribleskrift skal anerkjennes av de voksne – barneskrevning er noe alle kan! • Utforskning og undring skjer i samhandling mellom barn og voksne. • Barna oppfordres til å skrive barneskrevning som den voksne oversetter til voksenskrift • De voksne vet at bøker og felles opplevelser er godt utgangspunkt for tegning og skrivning • Alle vet at det ikke er noe som er rett eller galt i barneskrevning, og at all skrivning skjer på barnas premisser • Barnehagen er fysisk godt tilrettelagt med tanke på å motivere og inspirere barna til tegning og skrivning

Kristiansund kommune
I medvind uansett vær

SPRÅKSPOR

FOR SKOLE

SPRÅKSPOR HAR ET EGET ROM PÅ FRONTER!

BEGYNNER- OPPLÆRINGEN

Hva skal kjennetegne den gode begynneropplæringen i Kristiansundsskolen? Og hvordan skal den sikre grunnmuren i elevens lesekompetanse?

God lese og skriveopplæring begynner samme dag som barna begynner på skolen! Tidligere sa konvensjonen i skriftspråkopplæringen at riktig rekkefølge var først lese, så skrive. Men for svært mange barn er det annerledes. Først oppdager de bokstaver og skriving – og lærer seg slik å lese, rekkefølgen er SNAKK – SKRIV – LES.

Gjennom varierte læringsaktiviteter er det lærerens oppgave å legge til rette for nysgjerrighet, fantasi og utforsking.

KILDE: Skrivesenteret

OVERORDNET MÅL:

Solid begynneropplæring som grunnlag for livslang læring

Mål	Kjennetegn på god praksis
Begynneropplæring med sterkt fokus på å øke elevens språklige bevissthet	<ul style="list-style-type: none">• I arbeidet med lesing og skriving får elevene lytte ut og teste hvordan og hvor i munnen bokstavlyder og språklyder lages, leke med språklyder, lytte ut lydene i enkeltord, lytte ut forstavelser og endelser, telle stavelser, finne rim, lage egne rim og rytmer• Det er stort fokus på setningsstruktur og språkbruk. Elevene lærer å se hvordan enkeltord til sammen utgjør større enheter og setninger, å kunne sette ordene i riktig rekkefølge slik at de til sammen gir mening, vite hvordan det å endre ordenes plass gir ny mening, å kunne binde setninger sammen til tekst• Elevene får skrive egne tekster under veiledning av lærer. De elevene som ikke har lært seg alle bokstavlydene oppmuntres til å bruke de bokstavene de kan.• Analytisk lesing er en naturlig del av leseopplæringen – fra helhet (setning eller ord) til enkeltelementer (bokstaver og lyder)• Syntetisk lesing er en naturlig del av leseopplæringen – fra enkeltelementer (bokstaver og lyder) til helhet (setning eller ord)
Begynneropplæring i lesing og skriving med sterkt fokus på å øke elevens ordforråd	<ul style="list-style-type: none">• Arbeid med ord og begreper er en del av alt arbeid med tekster – både lesing, skriving og muntlig arbeid• Lærer<ul style="list-style-type: none">– Har fokus på å øke elevenes ordforråd– Bruker konkrete i begrepsinnlæringen– Snakker om og leker med synonymer, antonymer og sammensatte ord– Jobber systematisk med innlæringen av høyfrekvente ord i norsk og engelsk– Modellerer hvordan man finner og bruker nøkkelord i arbeid med tekst– Bruker grammatisk språk – og slik synliggjør for elevene at det finnes «et språk om språket»

Mål	Kjennetegn på god praksis
Bokstavinnlæring med fokus på bokstavens navn, lyd og form	<ul style="list-style-type: none"> • Bokstavens navn, lyd og form sees i sammenheng • Lærer hjelper elevene til å si bokstavens navn, lytte ut bokstavens lyd, lage bokstavens form og bevisstgjør forskjellen mellom konsonanter og vokaler • Elevene oppfordres til å skrive små bokstaver etter hvert som de er innlært • Det er fokus på at elevene skal lære små og store bokstaver samtidig • Små og store bokstaver bør være innlært til jul (rask progresjon) • Lærer modellerer strategier som for eksempel tankekart (med ord som begynner på samme bokstavlyd eller som inneholder den samme lyden) i bokstavinnlæringen • Arbeid med blyantgrep og skriveretning i tillegg til skriving på tastatur • Elevene får bruke kroppen, naturen, formingsaktiviteter i tillegg til blyant når de skal lære å forme bokstavene
Kontinuerlig og systematisk arbeid med tekster og lesing gjennom hele begynneropplæringen	<ul style="list-style-type: none"> • Det er faste rutiner for høytlesing, lærer leser høyt for eleven hver dag! • Tilpasset og strukturert, korte og gjentakende arbeidsøkter i lesing med tydelige mål, gjerne så ofte som 2 ganger hver uke • Lærer og elever leser fagtekster og skjønnlitterære tekster om hverandre, og snakker om det de har lest, undrer seg, dikter med – stiller åpne, nysgjerrige spørsmål • Lærer driver veiledet lesing gjennom å tenke, snakke og lese seg gjennom teksten sammen med eleven(e) • Lesing skjer alltid i tre faser: <ul style="list-style-type: none"> – Førlesefasen/motivasjonsfasen: skape førforståelse for teksten, aktivisere ordforrådet, snakke om forsidebildet og tittel. I denne fasen leses det høyt. Læringsmål presiseres. – Lesefasen: arbeid med leseforståelse, lesestrategier, virkemidler, ledetråder – snakk om innledning, hoveddel og avslutning, avsnitt, setningsoppbygging, setningsstartere, setningsbindere, tegnsetting, rettskriving, les tabeller, illustrasjoner, ord, begreper i tråd med kompetansemål i Kunnskapsløftet. Elevene får lese både sammen og enkeltvis. – Etterarbeidsfasen/oppsummering og refleksjon: snakke om teksten og strategiene som er brukt, elevene viser gjennom lesing, samhandling og kommunikasjon om de har nådd læringsmålet, forstår det de har lest og bruker nye ord og begreper.
Kontinuerlig og systematisk arbeid med tekster og skriving gjennom hele begynneropplæringen	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene får skrive fra dag 1 – og legger slik grunnlaget for skriving som redskap for læring i alle fag • Bruk av samskriving av felles tekst som verktøy. Læreren skriver ned elevenes forslag. Disse tekstene kan være et godt utgangspunkt for utforskning av lyder, spennende ord og setninger. Disse tekstene kan også brukes som leselekser. • Jevnlige skrive dager kan bidra til at en får jobbet helhetlig med en skriveprosess. • Arbeid med veiledet skriving, som kan gjøres etter følgende modell: <ul style="list-style-type: none"> – Felles opplevelse til inspirasjon – Samtale med hele gruppa om opplevelsen – Tankekart eller idéstorm – Motivere og gjøre oppgaven spennende – Elevene tegner fra opplevelsen (evt. forsker og tegner) – Lærer arbeider med en liten gruppe elever – Lærer og elev i dialog om opplevelsen med ulik grad av støtte fra lærer – Presentere arbeidene

SPRÅKLIG BEVISSTHET, ORDFORRÅD OG VURDERING FOR LÆRING

Språklig bevissthet, knyttes til språkets lydstruktur (fonologi), ordenes oppbygning og bøyning (morfologi), ordenes betydning (semantikk) og setningsstruktur (syntaks). Alle disse elementene er grunnleggende faktorer i den begynnende lese- og skriveopplæringen, men også i det videre løpet mot å kunne skape mening fra tekst og å utvikle gode lese- og skriveferdigheter.

I arbeidet med alle typer tekst må læreren jobbe bevisst med å øke elevenes ordforråd og gi dem et språk om språket (metaspråk). Dette gjennom å fokusere på:

- **Språkets lydstruktur:** forståelsen av at ord er satt sammen av ulike lyder, at disse lydene kan nedtegnes med ulike bokstaver og bokstavsammensetninger, videre kunne lytte ut hvor i ordet de spesifikke lydene er.
- **Ordenes betydning:** å forstå hva ord og begrep betyr, å kunne forklare begrepets betydning og innhold ved hjelp av egne ord, å kunne bruke ordene korrekt i sammenheng – holde fokus på universelle begrep, sentrale ord, fagbegrep og gloser, høyfrekvente ord i norsk og engelsk gjennom hele skoleløpet!
- **Setningsstruktur og språkbruk:** å se hvordan enkeltord til sammen utgjør større enheter og setninger, å kunne sette ordene i riktig rekkefølge slik at de til sammen gir mening, vite hvordan det å endre ordenes plass gir ny mening, å kunne binde setninger sammen til tekst

Hvordan vet vi at eleven har lært et begrep? Og hva er høyeste nivå av kompetanse når det gjelder begrepsinnlæring?

Begrepsarbeidet bør ikke foregå isolert, men som en naturlig del av helhetlige læringsprosesser. Noen elever lærer seg raskt både skrivemåte og ordenes betydning, mens for andre er dette vanskelig. Diktater og gloseprøver vil derfor for mange gi lite mestring og mange nederlag. En arbeidsmetode kan være å la elevene samarbeide om å skrive setninger der de aktuelle ordene skal inngå.

Barn har generelt god hukommelse. De lærer raskt å uttale og skrive ord riktig, og sette dem på rett plass i et setning. Høy kompetanse er å ha dybdeforståelse av ordets egentlige betydning. Det er lærerens oppgave å sikre at elevene har lært begrepet, og ikke bare bruker det.

KILDE: Jørgen Frost

Denne taksonomien kan brukes som verktøy når lærer skal vurdere om eleven har lært sentrale ord, begrep og gloser.

Taksonomi	Begynnende kompetanse	Grunnleggende kompetanse	Høy kompetanse
Blooms (kunnskaper)	Gjengi, gjenta, fortelle, definere, beskrive, liste opp. REPRODUSERE, GJENGI	Forklare med egne ord, påvise, fortolke, vise, formulere, oversette, løse, velge, bruke, finne. ANVENDE, BRUKE	Analysere, finne, undersøke, sammenlikne, planlegge, oppsummere, dokumentere, trekke slutninger. VURDERER
Simpson (Ferdigheter)	Bruke foreslått metode, gjennomføre, FØLGE	Velge mellom ulike metoder, begrunne, endre, VELGE	Bruke ulike metoder, fokusere, forbedre, UTVIKLE
Universelle begrep	Eleven kan uttale ordet, skrive det korrekt og gjengi hva det betyr.	Eleven kan forklare med egne ord, og bruker det i en sammenheng både skriftlig og muntlig.	Eleven kan bruke ordet/begrepet til å grunngi og reflektere.
Sentrale ord, fagbegrep og gloser	Eleven kan kjenne igjen ord/glose/begrep, vet hva det betyr og kan uttale og skrive det korrekt.	Eleven kan bruke ord/glose/begrep, i en sammenheng/hel frase.	Ord/glose/begrep, er en naturlig del av elevens ordforråd.
Høyfrekvente ord i norsk og engelsk	Eleven kan lese det høyfrekvente ordet som ordbilde og skrive det korrekt.	Eleven kan forklare hva det høyfrekvente ordet betyr.	Eleven kan sette det inn i en sammenheng og lage setninger med det både muntlig og skriftlig.

«Å KUNNE LESE»

Hva vil det si «å kunne lese»? Og hva er formålet med å legge vekt på lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag?

Å kunne lese er å skape mening fra tekst. Lesing gir innsikt i andres erfaringer, meninger, opplevelser og skaperkraft, uavhengig av tid og sted. Lesing av tekst på papir og digitalt er en forutsetning for livslang læring, og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte. Lesing er en grunnleggende ferdighet som ifølge Kunnskapsløftet skal integreres i opplæringen i alle fag. Alle lærere skal drive leseopplæring i sine fag. Læreplanverket er alltid utgangspunktet når en lærer skal planlegge sin undervisning i fagene. Til hvert fag er det utarbeidet beskrivelse av hva lesing i faget innebærer – hvilke aspekter ved lesing som skal vektlegges, hvilke teksttyper og meningsskapende ressurser.

Allerede i begynneropplæringen handler det å kunne lese om å kunne forstå, bruke, reflektere over og engasjere seg i innholdet i tekster. Tekster inkluderer alt som kan leses i ulike medier, ikke bare ord, men også illustrasjoner, symboler eller andre uttryksmåter. Kunnskap om hva som kjennetegner ulike typer tekster og deres funksjon, er en viktig del av lesing.

Når elever skal utvikle sin lesekompetanse, må det arbeides innen alle de ulike ferdighetsområdene i lesing: forberede, utføre og bearbeide, finne, tolke og sammenholde, reflektere og vurdere.

KILDE: «Rammeverk for grunnleggende ferdigheter», Utdanningsdirektoratet.

OVERORDNET MÅL FOR LESEOPPLÆRINGEN I KRISTIANSUNDSSKOLEN

Elevene er bevisste lesere som tenker rundt egen læring og utvikling (metakognitiv refleksjon), før, under og etter lesing.

Dette oppnår vi gjennom leseopplæring i alle fag hvor elevene lærer å:

1. Målrette sin lesing gjennom å:

- Velge lese måte ut fra formål og tekst
- Uttrykke formålet med lesingen
- Orienter seg i teksten

2. Ta i bruk sin førforståelse gjennom å:

- Hente fram sin bakgrunnskunnskap og erfaring
- Bruke dette i samtale eller egen tenkning før lesingen tar til

3. Ha så gode kodingsferdigheter at de:

- Leser ulike tekster med flyt
- Har betryggende kodingsferdigheter på bokstavnivå, orddele og ordnivå

4. Stadig øke sitt ordforråd gjennom å:

- Stoppe opp ved nye eller vanskelige ord
- Ta i bruk strategier for å lære nye ord
- Bruke de nye ordene skriftlig eller muntlig

5. Øke sin leseforståelse gjennom å:

- Strukturere, stille spørsmål til, gjengi eller gjenskape innholdet
- Vurdere forholdet mellom form, innhold og språklige virkemidler

KILDE: «LESELOS», Lesesenteret, Universitetet i Stavanger

GOD LESEOPPLÆRING

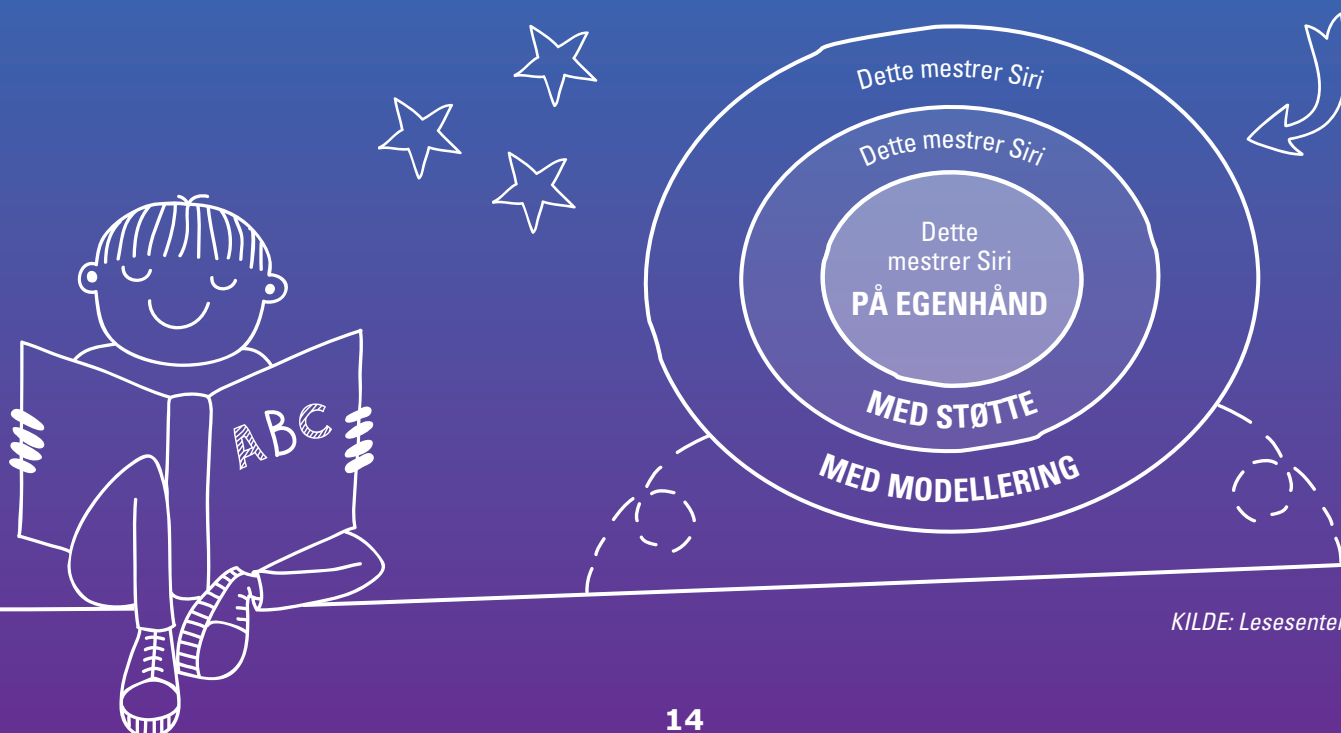
Arbeidet med å utvikle elevenes leseferdigheter handler om å utvikle språklige ferdigheter, kodingsferdigheter, strategiske ferdigheter og engasjement for lesing. Disse fire komponentene må være på plass i arbeidet med lesing i alle fag.

Mål	Kjennetegn på god praksis
En systematisk leseopplæring som sikrer at eleven utvikler gode språklige ferdigheter	<ul style="list-style-type: none">• Elevene lærer fagets språk ved hjelp av fagrelevante tekster – helt fra første trinn• Lærer bruker autentiske fagtekster – ikke bare læreboktekster• Det er stort fokus på at elevene skal forstå nye ord og begreper, og lærer iscenesetter situasjoner der elevene selv må ta disse i bruk.• Lærer jobber systematisk med innlæringen av høyfrekvente ord i norsk og engelsk• Lærer bruker grammatisk språk og begreper i arbeidet med tekster – og gir slik elevene «et språk om språket»• Det brukes strategier som for eksempel ord- og begrepskart som verktøy i lesingen• Lærer leser sammen med elevene og modeller en fagrelevant måte å lese på• Fagsamtaler brukes for å styrke elevenes fagspesifikke lesekompetanse• Elevene får tydelige leseoppdrag
En systematisk leseopplæring som sikrer at eleven utvikler gode kodingsferdigheter	<p>En praksis hvor</p> <ul style="list-style-type: none">• Lærer alltid har fokus på å fremme elevens avkodingsferdigheter, også etter at elevene har knekt lesekode.• Elevene får hjelp når de møter vanskelige ord i tekstene – en slik hjelp kan bestå i å dele ordet inn i stavelser eller morfemer (dvs. de minst språkelementene i ordet som har betydning), for eksempel kan analfabetisme deles inn slik: an – alfabet – isme• Lærer hører eleven lese høyt i sitt fag, veileder og bevisstgjør elevene når hun leser feil – og slik hjelper eleven med å overvåke sin egen lesing• Lærer snakker om og modellerer hvordan tekster bygges opp, fra ord og setninger, via avsnitt til større innholdsdel• Elevene lærer at ulike tekster må leses på ulike måter• Elevene lærer hvordan de kan øke sin for forståelse før de begynner lesingen. Dette kan gjøres gjennom fagsamtaler, eller ved å ha fokus på bilder og bildetekster, inngresser, overskrifter, rammetekster, nøkkelord og oppsummeringer (BISON)• Elevene møter mange ulike typer sammensatte tekster og blir utfordret til selv å sette ord på hva de mener at bilder, illustrasjoner og symboler viser eller betyr

Mål	Kjennetegn på god praksis
<p>En systematisk leseopplæring som sikrer at eleven utvikler gode strategiske ferdigheter</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene får ofte lese bare for kos og underholdningens del – og skiller denne typen lesing fra det å lese for å lære – og elevene er aktivt deltakende i alle tre • Lærer planlegger leseundervisning med utgangspunkt i tre faser: <ul style="list-style-type: none"> – Før: Hva skal skje før lesingen tar til? – Underveis: Hva skal skje under selve lesingen? – Etter: Hva skal skje i etterkant av lesingen? • Lærer veileder eleven gjennom hele leseprosessen og modeller hvordan man stiller spørsmål, trekker slutninger, leser selektivt og kritisk, skiller ut viktig informasjon, oppsummerer og sammenfatter – veiledet lesing • Elevene får tilgang på ei verktøykiste full av ulike lesestrategier som de etter hvert vil kunne plukke selvstendig fra – alt etter formålet med lesingen • Undervisning i lesestrategier har alltid den samme rekkefølgen hvor lærer: <ul style="list-style-type: none"> – Modellerer - først gjør jeg det – Prøver sammen med elevene - så gjør vi det sammen – Utfordrer elevene til å prøve selv - så gjør dere det alene – Bevisstgjør elevene - så snakker vi om erfaringene
<p>Alle elever er motiverte og engasjerte lesere</p>	<p>Lærer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hjelper elevene til å se sammenhengen mellom det de leser og virkeligheten • Smitter elevene med eget leseengasjement og deler sine gode leseopplevelser med dem • Gir elevene gode leseopplevelser hver dag! • Leser høyt for elevene gjennom hele skoleløpet – både fagtekster og skjønnlitterære tekster • Lar vurderingsforskriftens fire prinsipper ligge til grunn for alt arbeid med lesing med: <ul style="list-style-type: none"> – Fokus på lesingens formål, tydelige kunnskapsmål for lesing og læring – som sikrer at de forstår hva som skal leses og hvorfor – Tilbakemeldinger som fremmer læring – de kommer underveis i leseprosessen, ikke etterpå, tilbakemeldingene er konkret knyttet opp mot kvaliteten på alle typer leseferdigheter – språklige ferdigheter, kodingsferdigheter og strategiske ferdigheter, motivasjon og engasjement – Konkrete råd om hvordan eleven stadig kan forbedre sin lesekompetanse – Støtte til å overvåke egen læringsprosess - å vurdere egen lesing og egen utvikling

Den nærmeste utviklingszone

KILDE: Lesesenteret

VURDERING FOR LÆRING OG LESING

Forventningsnormene er utformet med bakgrunn i nasjonale standarder for lesing og sier konkret hva vi kan forvente av elevenes lesekompetanse på de ulike nivåene. Normene tar utgangspunkt i kompetansemålene i Kunnskapsløftet, og bør brukes som støtte i planleggingen av all undervisning, og i underveisvurderingen av elevenes kompetanse. Læringsmålene kan imidlertid ikke leses isolert for det enkelte trinn. De må leses sammenhengende fra 1. til 10. trinn. Dette med tanke på sammenheng og progresjon i elevens læring. Progresjon er ofte spesifisert gjennom de tre nivåene med modellering, med støtte og selvstendig.

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
<p>Forberede, utføre og bearbeide</p> <p>Kan eleven ta i bruk ulike strategier for å forstå tekster av stadig større vanskegrad? Har eleven avkodingsstrategier der lyder trekkes sammen til ord, ord til setninger og setninger til tekst?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vise en før-forståelse av tekst ved å lese overskrift, undertitler og se på illustrasjoner • Delta i samtale og reflektere over om tekstens innhold stemmer overens med før-forståelsen • Formulere egne spørsmål til det hun/han har lest • Delta i samtale om tekstens formål, innhold og tema, både etter egenlesing og høytlesing • Lydere seg fram til vanskelige/ ukjente ord og begreper • Lese tekster på papir og skjerm tilpasset sitt nivå med flyt, sammenheng og forståelse • Høytlesing med stemmebruk og intonasjon – stoppe ved punktum, komma og andre tegn 	<p>Med modellering kan eleven bruke strategier for å</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktivere forkunnskap i førlesingsfasen (f.eks. BISON, VØL) • plukke relevant informasjon underveis i lesingen (f.eks. stikkord, notater, stille spørsmål) • bearbeide innholdet i etterkant (f.eks. oppsummering, refleksjonsnotat, tenkeskriving, lærings-samtale, tankekart) <p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lese tekster på papir og skjerm tilpasset sitt nivå med flyt, sammenheng, forståelse og utholdenhet • fortelle hva som er formålet med lesingen av en bestemt tekst. 	<p>Med støtte kan eleven velge mellom og bruke ulike strategier for å</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktivere forkunnskap i førlesingsfasen (f.eks. BISON, VØL) • plukke relevant informasjon underveis i lesingen (f.eks. stikkord, notater, stille spørsmål) • bearbeide innholdet i etterkant (f.eks. oppsummering, refleksjonsnotat, tenkeskriving, lærings-samtale, tankekart) <p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • lese alle typer fag- og skjønnlitterære tekster på papir og skjerm med flyt, sammenheng, forståelse og utholdenhet • med støtte velge strategier alt etter hva som er formålet med lesingen av en bestemt tekst. 	<p>Eleven</p> <ul style="list-style-type: none"> • velger selvstendig ulike strategier tilpasset faser i lesingen. • vurderer om valgt strategi fungerte godt eller dårlig i lesingen. • varierer lese måte alt etter formålet med lesingen • leser og navigerer hensiktsmessig på Internett
<p>Finne</p> <p>Kan eleven finne informasjon som er eksplisitt eller implisitt uttrykt i tekster?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • gjenfortelle hovedtrekkene i handlingen i en skjønnlitterær tekst • plukke ut viktige ord (nøkkelord, ekspertord) i en fagtekst og på bakgrunn av dem fortelle hva som er hovedtema i teksten 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • finne informasjon som er eksplisitt uttrykt i teksten • med støtte kjenne igjen tekster som er typiske og sentrale for sine fag • med støtte referere til en kilde 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • finne og gjenfortelle informasjon som er eksplisitt plassert i teksten. • kjenne igjen tekster som er typiske og sentrale for sine fag • referere til en kilde 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • finne og kombinere informasjon fra ulike steder i teksten • forklare forskjellen mellom ulike typer fagtekster og peke på sentrale trekk som skiller dem fra hverandre • vurdere om en kilde er troverdig

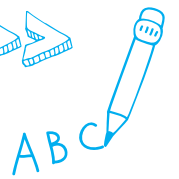

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
Tolke og sammenholde. Kan eleven trekke slutninger på bakgrunn av innholdet i teksten?	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> forklare sammenhengen mellom tekstens innhold og tekstens illustrasjon kommentere innholdet i teksten, f.eks. handling 	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> bruke egne ord til å trekke slutninger ut fra informasjon i teksten gjengi hovedtema som er eksplisitt/tydelig uttrykt i teksten 	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> identifisere hovedtemaer i alle typer tekst peke på tvetydigheter finne/peke på informasjon som er implisitt uttrykt i teksten (lese mellom linjene) 	Eleven <ul style="list-style-type: none"> identifisere hovedtemaer i alle typer tekst peke på tvetydigheter finne/peke på informasjon som er implisitt uttrykt i teksten (lese mellom linjene)
Reflektere og vurdere. Kan eleven forholde seg selvstendig til en tekst? (F.eks. Kommentere, begrunne, forholde seg kritisk til.)	Eleven kan bruke høytlesing til å <ul style="list-style-type: none"> lære i alle fag som utgangspunkt til arbeide med tegning og egne tekster 	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> si eller skrive sin egen mening om, eller opplevelse av, teksten. 	Med modellering og støtte kan eleven <ul style="list-style-type: none"> gi begrunnende vurderinger av tekstens form og faglig innhold. 	Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> gi begrunnende vurderinger av tekstens form og faglig innhold.

Arbeidet med å utvikle elevenes leseferdigheter handler om å utvikle språklige ferdigheter, kodingsferdigheter, strategiske ferdigheter og engasjement for lesing

«Å KUNNE SKRIVE»

Hva vil det si «å kunne skrive»? Og hva er formålet med å legge vekt på skriving som grunnleggende ferdighet i alle fag?

Å kunne skrive vil si å kunne ytre seg forståelig og på en hensiktsmessig måte om ulike emner og å kommunisere med andre. Skriving er også et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring. For å kunne skrive forståelig og hensiktsmessig må ulike delferdigheter utvikles og samordnes. Dette innebærer å være i stand til å planlegge, utforme og bearbeide tekster som er tilpasset innholdet og formålet med skrivingen. Utviklingen av skriveferdigheter gjør det mulig å gå inn i ulike skriveroller i kunnskapsamfunnet. Å utvikle skriveferdigheter er en forutsetning for livslang læring og for å kunne delta aktivt i samfunnslivet på en kritisk og reflektert måte.

Å lære seg å skrive er en kontinuerlig prosess som fortsetter etter at den første skriveopplæringen er avsluttet. I det videre løpet er skriving et redskap for kunnskapsutvikling i alle fag. Og gjennom skriving kan eleven vise sin måloppnåelse i faget. Å lære seg et fag, er å lære å uttrykke seg om og i faget på en relevant

måte, også skriftlig. Det betyr at alle lærere har ansvaret for skriveopplæringen i sitt fag.

I et livslangt perspektiv skal skriveopplæringen bidra til at skriving for framtiden er individets støtte i læringsprosesser, en ressurs for å delta i demokratiet, deltakelse i yrkeslivet og et redskap for å utvikle egen identitet.

Når elever skal utvikle sin skrivekompetanse, må det arbeides innen alle de ulike ferdighetsområdene i skriving: planlegge og bearbeide, kommunisere, innhold, tekstopbygging, språkbruk, rettskriving og tegnsetting, reflektere og vurdere.

Elevene må få mulighet til å skrive både for å tenke og for å lære. Tenkeskriving bør brukes som verktøy i alle fag.

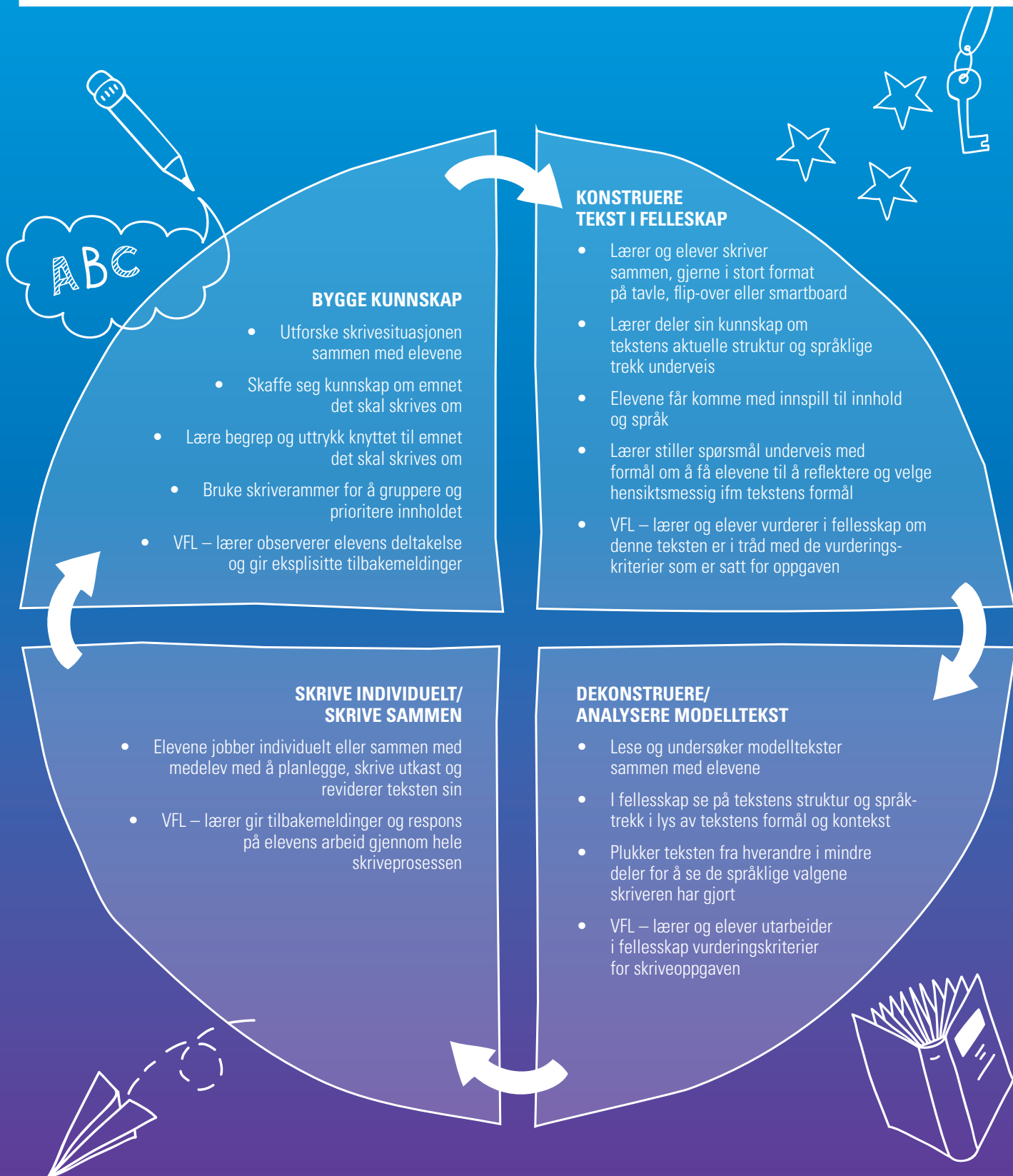
KILDE: «Rammeverk for grunnleggende ferdigheter», Utdanningsdirektoratet.

Skriving er også et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring

SIRKEL FOR UNDERVISNING OG LÆRING

Sirkelen er en undervisningsmodell der læreren modellerer skrivning slik at elevene skal få innblikk i hvordan «ekspertene» bruker språk. Elevene skal etterligne både språk og struktur. De skal også etterligne den måten læreren driver skriveprosessen på. I løpet av et skoleår bør elevene veiledes gjennom flere slike skriveprosesser. I noen sammenhenger vil det også være naturlig å jobbe i deler av sirkelen.

KILDE: «Sirkel for undervisning og læring», Skriventeret.

OVERORDNET MÅL FOR SKRIVEOPPLÆRINGEN I KRISTIANSUNDSSKOLEN

Elevene er bevisste skrivere som tenker rundt egen læring og utvikling (metakognitiv refleksjon), før, under og etter skriveprosessen.

Mål	Kjennetegn på god praksis
Skriving brukes for kunnskapstilegnelse i alle fag	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene får bruke tenkeskriving som redskap for å lære • Elevene får eksplisitt opplæring i hvordan de kan skrive i hvert enkelt fag • Skriving skjer i alle fag – på fagets egne premisser – gjennom hele skoleløpet, men også på tvers av fagene og slik lærer elevene at det er likheter og forskjeller ved fagenes skrivemåter • Det legges vekt på å øke elevens ordforråd og fagbegreper i alt arbeid med tekst • Elevene får eksplisitt og systematisk undervisning i hvordan det er hensiktsmessig å uttrykke seg i ulike situasjoner, og for ulike formål, blir bevisst sitt eget språk og at det finnes ulike sosiale språk
Skriveopplæring med tydelig fokus på skrivingens formål, innhold og form og som sikrer at eleven utvikler gode strategiske ferdigheter	<ul style="list-style-type: none"> • Det skilles mellom skriving som redskap for tanken/tenkeskriving (kun ment for eleven selv) og presentasjonsskriving - med formål (mål og mottaker), innhold og publisering • Få og store skrivearbeid over tid som fullføres og publiseres, framfor mange små og ufullførte • Skrivearbeid gjøres på skolen under kyndig veiledning av skriveleærer • Lærer planlegger skriveundervisning og velger hensiktsmessige strategier med utgangspunkt i faser <ul style="list-style-type: none"> – Før – lese modelltekster, tenkeskriving, felles opplevelser som utgangspunkt for skriving – Underveis – skrivestartere, skrive sammen, modellering, tematiske avsnitt – Revisjon – lese over, respons fra medelev eller lærer, revidere (ord/begrep, setning, struktur, tematiske avsnitt) – Slutføring – slutføre på bakgrunn av revisjon og respons, lage illustrasjon, publisere • Elevene lærer at skriving er en prosess i faser, og at det finnes skrivestrategier tilpasset hver fase. • Elevene får tilgang til ei verktøykiste full av ulike skrivestrategier og som de etter hvert vil kunne plukke selvstendig fra – alt etter formålet med skrivingen og hvor de er i prosessen • Undervisning i skrivestrategier har alltid den samme rekkefølgen hvor lærer: <ul style="list-style-type: none"> – Modeller – først gjør jeg det – Prøver sammen med elevene – så gjør vi det sammen – Utfordrer elevene til å prøve selv – så gjør dere det alene – Bevisstgjør elevene – så snakker vi om erfaringene
Vurdering for læring fremmer elevenes skriveutvikling	<p>En vurderingspraksis som fremmer elevens skriveutvikling gjennom at lærer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Setter tydelige mål – sikrer at eleven forstår hva han skal skrive og hva som er forventet, bruker modelltekster for å lære av, og til å sette kriterier og kjennetegn på måloppnåelse • Gir tilbakemeldinger som fremmer læring – de kommer underveis i prosessen, ikke etterpå, tilbakemeldingene er konkret knyttet opp mot kvaliteten på skrivearbeidet/produktet eller skriveprosessen • Gir eleven konkrete råd om hvordan de kan forbedre sitt produkt eller få en bedre skriveprosess • Involverer elevene i arbeidet med å utarbeide vurderingskriterier for den enkelte skriveoppgave • Støtter eleven i overvåkingen av egen læringsprosess gjennom å vurdere eget arbeid og egen utvikling • Modellerer hvordan de kan gi hverandre respons
Systematisk skriveopplæring som gir elevene rammer som støtte til egen skriving	<p>En praksis som gir elevene rammer gjennom at</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eleven blir kjent med eller leser gode eksempeltekster, snakker om tekstoppbygging og typiske kjennetegn for de ulike tekstene • Elevene får kunnskap om ulike sjangre og teksttyper • Synlig sammenheng mellom tekstens formål, form og innhold – opp mot konteksten den er skrevet i • Bruk av konkrete støttestrukturer i form av skjema eller startsetninger som hjelper elevene i gang • Modellere hvordan man kan arbeide isolert med tekstens enkelte deler før de settes sammen til en helhet, f.eks. innledning, hoveddel og avslutning eller for- og motargumenter i en argumenterende tekst

VURDERING FOR LÆRING OG SKRIVING

Forventningsnormene er utformet med bakgrunn i nasjonale standarder for skrijving og sier konkret hva vi kan forvente av elevenes skrivekompetanse på de ulike nivåene. Normene tar utgangspunkt i kompetansemålene i Kunnskapsløftet, og bør brukes som støtte i planleggingen av all undervisning, og i underveisvurderingen av elevenes skrivekompetanse. Læringsmålene kan imidlertid ikke leses isolert for det enkelte trinn. De må leses sammenhengende fra 1. til 10. trinn. Dette med tanke på sammenheng og progresjon i elevens læring. Progresjon er ofte spesifisert gjennom de tre nivåene med modellering, med støtte og selvstendig.

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
<p>Planlegge og bearbeide Kan eleven ta i bruk ulike strategier og kilder som forberedelse til skrijving? Kan eleven revidere tekster på bakgrunn av egen vurdering og andres tilbakemeldinger?</p>	<p>Eleven tester ut de ulike fasene av skriveprosessen (førskrijving, skrijving, revisjon, slutføring) og kan med modellering bruke relevante strategier tilpasset hvor de er i prosessen.</p> <p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • peke på positive sider ved egen tekst, si noe om hva som kan gjøres bedre • bruke lærerens konkrete råd om forbedring til å revidere egen tekst. • Gi respons på utdrag av medelevers tekster og tegninger 	<p>Eleven kjenner til alle faser av skriveprosessen (førskrijving, skrijving, revisjon, slutføring) og kan ved hjelp av støtte bruke relevante strategier tilpasset hvor de er i prosessen.</p> <p>Eleven kan med hjelp av modellering og støtte</p> <ul style="list-style-type: none"> • vurdere og sammenlikne egne og andres tekster • gi positive og begrunnede tilbakemeldinger til andre elevers arbeid (respons) • revidere eget arbeid på bakgrunn av konkrete og begrunnede tilbakemeldinger fra lærer og medelever • korrigere egen tekst med tanke på rettskriving og formverk • sitere en kilde 	<p>Eleven kan jobbe selvstendig i alle faser av skriveprosessen (førskrijving, skrijving, revisjon, slutføring) og bruker ulike og relevante strategier tilpasset hvor de er i prosessen.</p> <p>Eleven kan selvstendig</p> <ul style="list-style-type: none"> • vurdere og sammenlikne egne og andres tekster • gi positive og begrunnede tilbakemeldinger til andre elevers arbeid (respons) • revidere eget arbeid på bakgrunn av konkrete og begrunnede tilbakemeldinger fra lærer og medelever • bruke ulike kilder som grunnlag for skrijving 	<p>Eleven jobber selvstendig i alle faser av skriveprosessen (førskrijving, skrijving, revisjon, slutføring) og bruker ulike og relevante strategier tilpasset hvor de er i prosessen.</p> <p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • velge relevante skrivestrategier • sitere relevante kilder • vurdere kilden kritisk • revidere egen tekst • si noe om kvalitet på egen og andres tekster (respons) • korrigere egen tekst med bakgrunn i de reglene han/hun har lært for setningsoppbygging og rettskriving
<p>Kommunisere Kommuniserer teksten med lesere på en relevant måte?</p>	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • henvende seg til en leser gjennom tekst. • med modellering og støtte skrive tekster som en annen person, f.eks. besteforeldre eller kongen. 	<p>Skriveren kan med hjelp av modellering og støtte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henvende seg på en relevant måte til kjente og ukjente lesere, orientere leseren om nødvendige omstendigheter, begrep og deltakere. • Argumentere for og i mot og begrunne ulike synspunkter • Innta en bestemt skriver-rolle, f.eks. elev, representant for idrettsklubb eller en fiktiv person • Tilpasse stilnivå i teksten til handling og formål, f.eks. høflig, nøytral eller saklig 	<p>Skriveren kan selvstendig</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henvende seg på en relevant måte til kjente og ukjente lesere, orientere leseren om nødvendige omstendigheter, begrep og deltakere. • Selvstendig innta en bestemt skriver-rolle, f.eks. elev, representant for idrettsklubb eller en fiktiv person • Konsekvent tilpasse stilnivå i teksten til handling og formål, f.eks. passende grad av høflighet, nøytralitet og saklighet 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selvstendig tilpasse tekstens innhold, struktur alt etter formål og mottaker • veksle mellom ulike skriverposisjoner i den samme teksten • argumentere for og i mot og begrunne ulike synspunkter

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
<p>Innhold Er tekstens innhold relevant og utdypet? Er innholdet forklart, begrunnet, eksemplifisert eller beskrevet med detaljer slik at leseren forstår det?</p>	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> skrive både fagtekst og skjønnlitterære tekster presentere egne inntrykk og meninger 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> utarbeide tekster med tematisk relevant innhold presentere egne inntrykk, erfaringer, kunnskap, tanker eller meninger presentere kjent fagstoff utdype noen av tekstens innholdsmomenter 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> utarbeide tekster med tematisk relevant innhold, og som viser god faglig innsikt og selvstendighet utdype innholdsmomentene i egen tekst 	<p>Skriveren kan skrive på fagets premisser, både fagtekster og skjønnlitterære tekster, bruke riktig skrivemåte og fagbegrep – tilpasset tekstens formål og mottaker.</p>
<p>Tekstoppygging Framstår teksten som en velorganisert enhet?</p>	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> med modellering skrive tekster med innledning (hva teksten handler om), hoveddel og avslutning (oppsummering el. peke tilbake på tema) skrive om et helt hendelsesforløp, ha en hovedperson eller et gjennomgående tema som skaper sammenheng med modellering utarbeide avsnitt med temasetning og kommentarsetninger bruke enkelte bindeord som da, og, men, eller, så 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> utarbeide tekster med en tydelig overordnet struktur, f.eks. etter kronologi/hendelsesforløp, innholdsmomenter eller fra det generelle til det mer spesifikke. Skrive tekster med tydelig innledning som uttrykker eksplisitt hva teksten handler om, hoveddel og avslutning som oppsummerer eller peker tilbake på tekstens tema Selvstendig utarbeide avsnitt med tydelig sammenheng, temasetning og kommentarsetninger Vise sammenheng både innenfor de enkelte tekstdelene (i et avsnitt) og mellom dem (henvisning til et annet sted i teksten) Bruke flere og varierte bindeord (da, så, når, også, en annen ting, i tillegg, med, i så fall, fordi, for) 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> bygge teksten med formålstjenlig struktur, f.eks. ved hjelp av en avslutning som peker tilbake på innledningen og temasetninger i starten av hvert avsnitt ha tematisk sammenheng mellom og innenfor tekstens ulike deler. Strukturere teksten ved hjelp av tematiske avsnitt som er grafisk marker (innrykk eller linjeskift) Bruke varierte og nyanserte bindeord (og, så, når, fordi/for, hvis, men, eller, siden, dessuten, for eksempel, når det gjelder, i tillegg, derimot, uansett, det vil si) 	<p>Skriveren kan bygge opp og hensiktsmessig strukturere både skjønnlitterære tekster og fagtekster.</p>
<p>Språkbruk Har teksten et godt ordvalg, setningsbygning og språklige virkemidler?</p>	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Utarbeide meningsbærende setninger Ha noe variasjon i begynnelsen av setninger Bruke kjente fagbegrep i tekst Synliggjøre direkte tale i tekst Bruke enkelte språklige virkemidler som f.eks. store bokstaver (versaler) og utrop som et virkemiddel. 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Utarbeide meningsbærende setninger – både fortellende setninger, spørresetninger og bydesetninger Variere begynnelsen på setningene sine. Bruke relevante ord som bidrar til presisjon. Ha innslag av språklige virkemidler som f.eks. gjentakelse, synonymer, sammenlikninger eller dialog. 	<p>Skriveren kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Utarbeide komplekse og varierte meningsbærende setninger Ha stor variasjon på begynnelsen av setningene sine Bruke relevante, varierte og presise ord og begreper Bruke varierte språklige virkemidler som uthevninger, overdrivelser, humor, ironi, sammenlikninger og kontrast 	<p>Skriveren har meningsbærende setninger med relevante faglige begreper, uttrykksmåter og stor variasjon av språklige virkemidler.</p>

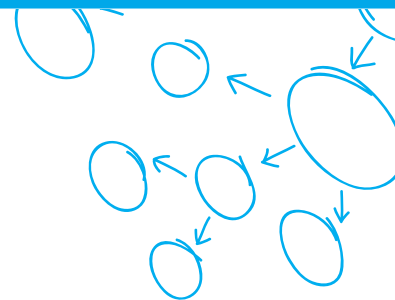

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
Rettskriving og tegnsetting Har teksten korrekt rettskriving og riktig bruk av skilletegn?	Skriveren kan <ul style="list-style-type: none"> Med modellering og støtte bruke punktum, spørsmålstegn, utropstegn og komma ved oppramsing Skrive de høyfrekvente ordene korrekt Lytte seg fram til korrekt skrijving av lydrette ord 	Skriveren har <ul style="list-style-type: none"> Riktig skrivemåte for lydrette enkeltord, lydrette sammensatte ord og høyfrekvente ord. Gjennomgående stor bokstav i egennavn og i ny setning etter punktum. Riktig bruk av punktum, spørsmålstegn og utropstegn Komma ved oppramsing, foran men og noen ganger mellom helsetninger og etter foranstilt leddsetning 	Skriveren har <ul style="list-style-type: none"> riktig skrivemåte for både lydrette og ikke-lydrette ord stor bokstav i egennavn og i ny setning etter punktum korrekt skrijving av sammensatte ord riktig bruk av punktum, utropstegn og spørsmålstegn Komma ved oppramsing, mellom helsetninger, etter foranstilte leddsetninger 	Skriveren mestrer alle typer tegnsetting, og har riktig stavemåte for alle typer ord (lydrette, ikke-lydrette, fremmedord).
Reflektere og vurdere Kan eleven bruke skrijving som redskap for å kunne følge med på og å utvikle bevissthet om egen læring?	Eleven kan skrive om en hendelse hun/han har opplevd.	Eleven kan skrive og uttrykke sin personlige mening i en tekst.	Eleven kan reflektere over personlige og faglige erfaringer i ulike tekster.	Eleven kan reflektere over egen læring i arbeidet med alle typer tekster.

En vurderingspraksis som fremmer elevens skriveutvikling gjennom tydelige mål, tilbakemeldinger som fremmer læring, råd om forbedring og elevinvolvering!

MUNTLIGE FERDIGHETER

Muntlige ferdigheter innebærer å skape mening gjennom å lytte, tale og samtale. Det betyr å mestre ulike språklige handlinger og å samordne verbale og andre delferdigheter. Det betyr videre å kunne lytte til andre og gi respons og være bevisst på mottakeren når en taler selv. Muntlige ferdigheter er en forutsetning for utforskende samtaler der vi skaper og deler kunnskap med hverandre. Muntlige ferdigheter er en forutsetning for livslang læring og for aktiv deltakelse i arbeids- og samfunnsliv på en reflektert og kritisk måte.

Muntlige ferdigheter er integrert i alt som har med språk å gjøre. Det kan ikke sees på som en isolert ferdighet. Snakk om tekst og skrivning - gjør skrivning og lesing av tekst til en integrert del av undervisningen. Å lære et fag er å kunne snakke, lese og skrive om og i faget. De lærerne som lykkes best med sin lese- og skriveopplæring, er i klasserom hvor det nettopp leses, skrives og snakkes om tekst.

Hvordan utvikles muntlige ferdigheter?

Utviklingen av muntlige ferdigheter starter i tidlig småbarnsalder, og opplæringen i skolen må derfor bygge på og videreutvikle ferdighetene. Gjennom utviklingen av muntlige ferdigheter i opplæringen blir kunnskap tilegnet og formidlet i alle fag. Muntlige ferdigheter gir muligheter til å gå inn i ulike roller ved å veksle mellom faglig og dagligdags kommunikasjon.

Muntlige ferdigheter blir utviklet gjennom aktiv deltakelse i alle fag. Vi må jobbe for å at elevene skal mestre muntlige sjangre i stadig mer komplekse lytte- og talesituasjoner. Denne utviklingen er knyttet til innhold, språk og uttrykksmåter som kjennetegner de ulike fagene. Læreren må legge til rette for at det skapes et klasserom hvor alle elever får fram sin stemme. Elevene må først få tenke individuelt, før de kan få dele sine tanker med sidemann, for så å dele det de har snakket om i plenum. Samskriving og andre former for elevsamarbeid bidrar også til at elevene får være muntlig aktive. Bruk av metoder som I-G-P og Think-pair-share vil bygge opp under dette.

KILDE: «Rammeverk for grunnleggende ferdigheter», Utdanningsdirektoratet.

Ferdighetsområder i muntlig

- **Forstå og vurdere** omfatter de reseptive aspektene ved muntlige ferdigheter og innebærer å lytte, tolke og vurdere muntlig tekst og vise respekt for den som taler.
- **Utforme** omfatter bruk av ulike uttrykksmåter som støtte i både spontan og forberedt tale.
- **Kommunisere** omfatter det å uttrykke meninger, drøfte problemstillinger og strukturere og tilpasse egen muntlig tekst til mottakere, innhold og formål.
- **Reflektere og vurdere** omfatter å lytte til, gi respons, videreutvikle innspill fra andre og fremme egne meninger i spontane og forberedte samtaler.

Mål for opplæring i muntlige ferdigheter

- **På de laveste nivåene:** å kunne uttrykke egne meninger, framføre muntlige tekster, fortelle sammenhengende om opplevelser, ta ordet etter tur i en samtale, og lytte og gi respons til andre.
- **På høyere nivå:** å kunne ytre seg med grunngitte synspunkter, drøfte faglige spørsmål på ulike kunnskapsområder, forstå og ta hensyn til hvordan ulike uttrykksmåter påvirker budskapet, og å vurdere egne ferdigheter.

VURDERING FOR LÆRING OG MUNTLEGE FERDIGHETER

Forventningsnormene er utformet med bakgrunn i nasjonale standarder for muntlige ferdigheter og sier konkret hva vi kan forvente av elevenes skrivekompetanse på de ulike nivåene. Normene tar utgangspunkt i kompetansemålene i Kunnskapsløftet, og bør brukes som støtte i planleggingen av all undervisning, og i underveisvurderingen av elevenes muntlige ferdigheter. Læringsmålene kan imidlertid ikke leses isolert for det enkelte trinn. De må leses sammenhengende fra 1. til 10. trinn. Dette med tanke på sammenheng og progresjon i elevens læring. Progresjon er ofte spesifisert gjennom de tre nivåene med modellering, med støtte og selvstendig.

Ferdighetsområde	Læringsmål 2. trinn	Læringsmål 4. trinn	Læringsmål 7. trinn	Læringsmål 10. trinn
<p>Forstå og vurdere. Kan eleven lytte, tolke og vurdere muntlig tekst og vise respekt for den som taler?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Utføre handlinger basert på informasjon gitt i muntlige beskjeder Med støtte skille mellom meninger og fakta 	<p>Eleven kan med modellering og støtte</p> <ul style="list-style-type: none"> Lytte etter og gjenkjenne informasjon og argumentasjon Forklare forskjellen mellom fakta og meninger 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Gjenkjenne og forklare forskjellen mellom informasjon og argumentasjon Forklare forskjellen mellom fakta og meninger 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Lytte ut og forstå konkurrerende informasjon i muntlige tekster Skille mellom informerende tekst og argumenterende tekst
<p>Utforme Kan eleven bruke ulike uttryksmåter som støtte i både spontan og forberedt tale?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Fortelle en historie – og understreke handlingen ved hjelp av stemmebruk og intonasjon 	<p>Eleven kan med modellering</p> <ul style="list-style-type: none"> Planlegge, utforme og gjennomføre muntlige prestasjoner Bruke digitale ressurser som støtte Si hva som er formålet med presentasjonen Velge virkemidler og ressurser som passer situasjon og tilhørere 	<p>Eleven kan med støtte</p> <ul style="list-style-type: none"> Planlegge, utforme og gjennomføre muntlige prestasjoner Velge digitale ressurser og andre virkemidler bevisst Tilpasse språk, ressurser og virkemidler til formål, situasjon og tilhørere 	<p>Eleven kan selvstendig</p> <ul style="list-style-type: none"> Planlegge, utforme og gjennomføre muntlige prestasjoner Velge digitale ressurser og andre virkemidler bevisst Tilpasse språk, ressurser og virkemidler til formål, situasjon og tilhørere
<p>Kommunisere Kan eleven uttrykke meninger, drøfte problemstillinger og strukturere og tilpasse egen muntlig tekst til mottakere, innhold og formål?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Fortelle om egne opplevelser og følelser Uttrykke egne meninger 	<p>Eleven kan med modellering og støtte</p> <ul style="list-style-type: none"> Fortelle om et faglig emne ved hjelp av relevante ord og begrep Uttrykke og argumentere for egne meninger 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Fortelle om et faglig emne ved hjelp av relevante ord og begrep Uttrykke og argumentere for egne meninger 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Greie ut om et faglig emne Argumentere for egne synspunkt Bruke relevante begrep og fagspråk
<p>Reflektere og vurdere Kan eleven lytte til andre, gi respons, videreutvikle innspill og fremme egne meninger i spontane og forberedte samtaler?</p>	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Ta ordet etter tur Gjenfortelle innhold med egne ord Stille spørsmål til innhold Gi en tilbakemelding 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Ta ordet etter tur i samtaler Gjengi innhold med egne ord og stille oppklarende og utdypende spørsmål 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Ta utgangspunkt i innspill fra andre og videreutvikle dem gjennom samtalen Gi innspill til andre i en samtale Fremme egne meninger Bruke egne erfaringer i faglig arbeid 	<p>Eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> Gi konkret og konstruktiv respons Drive en samtale framover fleksibelt og effektivt Vurdere sin egen forståelse og velge relevante strategier

«SPRÅKSPOR» er utarbeidet av styringsgruppen for SPRÅKLIG KOMPETANSE i Kristiansund kommune:

Christine Reitan, kommunalsjef • Tove Johannessen, skolefaglig rådgiver
Elin Aspen, barnehagefaglig rådgiver • Tormod Sandvik, PPT Ytre Nordmøre
Kari Leren, PPT Ytre Nordmøre • Åse Hottran Blakstad, Kristiansund opplæringscenter
Synnøve Tangen, rektor • Line Karlsvik, politisk repr. • Elin Kanck Lorentzen i Undine AS, prosjektleder

Tusen takk til Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning i Trondheim (Skrivesenteret)
for god veiledning, kompetente råd og oppmuntrende støtte!

SPRÅKSPOR HAR ET EGET ROM PÅ FRONTER!